

УДК 368.5:361.1:368.04

Навроцький С.А., к.е.н., с.н.с.

ІНЦ «Інститут аграрної економіки» НААН

СИСТЕМА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджено особливості функціонування та розвитку сільськогосподарського сегменту страхового ринку. Виділено основні проблеми та дано пропозиції щодо відновлення державної програми субсидування страхування урожаю сільськогосподарських культур в Україні.

Ключові слова: система сільськогосподарського страхування, страхова діяльність, страхові послуги.

Navrotsky S.

SYSTEM OF AGRICULTURAL INSURANCE: TRENDS AND PROSPECTS

The features of functioning and development of agricultural insurance market segment are investigational in the article. Basic problems are distinguished and suggestions are given in relation to proceeding in the government program of subsidizing of insurance of harvest of agricultural cultures in Ukraine.

Key words: system of agricultural insurance, the business of insurance.

Навроцкий С.А.

СИСТЕМА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО СТРАХОВАНИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье исследованы особенности функционирования и развития сельскохозяйственного сегмента страхового рынка. Выделены основные проблемы и даны предложения относительно возобновления государственной программы субсидирования страхования урожая сельскохозяйственных культур в Украине.

Ключевые слова: система сельскохозяйственного страхования, страховая деятельность, страховые услуги.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У основі аналізу недоліків існуючої системи сільськогосподарського страхування, а також визначення ключових принципів ефективної системи сільськогосподарського страхування лежить критерій відповідності системи її основним функціям. Тому на початку дослідження були визначені основні функції системи сільськогосподарського страхування, потім існуюча

система була перевірена на предмет виконання цих функцій. Причини невідповідності були згруповані в 6 обмежень. Перш ніж пропонувати механізми подолання виявлених обмежень, був проаналізований досвід інших країн за рішенням схожих проблем.

Аналіз існуючого законопроекту «Про сільськогосподарське страхування, здійснюване з державною підтримкою»(у редакції, прийнятій в першому читанні 01.11.2010 р.) будувався з урахуванням виявлених обмежень існуючої системи сільськогосподарського страхування.

Остання частина аналітичної записки містить принципи побудови ефективної моделі сільськогосподарського страхування з держпідтримкою. Ці принципи ґрунтовані на умові виконання системою сільськогосподарського страхування її основних функцій з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

У рамках підготовки дослідження були опитані фахівці страхових компаній, працюючі у сфері сільськогосподарського страхування.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Окремі аспекти сутності та значення страхування і страхової діяльності на сільськогосподарському сегменті ринку страхових послуг знайшли своє відображення у працях західних вчених: Дж.Акерлофа, Д.Бланда, Д.Блекуелла, З.Боді, В.Берга, А.Вагнера, Р.Вестерфілда, О.Гагена, Дж.Глаубера, П.Годме, Ж.Діонна, Д.Джеффа, Д.Кідуелла, Д.Кеслера, Р. Колба, Ф. Лиса, А.Манеса, Р.Мертонна, П.Мюллера, В.Нордхауса, Д.Норта, Р.Петерсона, К. Пфайффера, С.Ру, Р.Родрігеса, С.Росса, А.Сміта, П.Самуельсона, Дж.Стігліца, Р.Холлі, Г.Шмолера та ін.

Серед вітчизняних учених та науковців ближнього зарубіжжя особливою значущістю для розвитку теорії та практики страхування характеризуються роботи таких авторів, як В.Д.Базилевич, К.С.Базилевич, О.І.Барановський, О.В.Віцин, Н.М.Внукова, К.Г.Воблій, О.Д.Вовчак, Т.А.Говорушко, О.А.Гвозденко, А.Г.Гойхбарг, В.Б.Гомелля, К.О.Граве, Н.Б.Грищенко, В.Р.Ідельсон, А.М.Залетов, О.Д.Заруба, О.М.Зубець, М.С.Жилкіна, Є.В.Коломін, М.С.Клапків, В.В.Корнєєв, В.П.Крюков, Л.А.Лунц, А.А.Мамедов, М.В.Мних, С.А.Навроцький, Л.В.Нечипорук, В.М.Опарін, Л.А.Орланюк-Малицька, С.С.Осадець, Ю.В.Пасічник, Р.В.Пікус, В.Й.Пліса, В.М.Потоцький, В.К.Райхер, Л.І.Рейтман, Т.А.Ротова, В.І.Серебровський, Д.С.Туленти, К.Є.Турбіна, Т.А.Федорова, В.М.Федосов, В.М.Фурман, В.В.Шахов, Г.Ф.Шершеневич, Я.П.Шумелда, Р.Т.Юлдашев та ін.

Віддаючи належне доробку учених у цій сфері, слід зауважити, що подальшого поглиблення потребує погляд на сільськогосподарське

страхування як на фінансову категорію зі специфічним суспільним призначенням, особливими функціями та роллю, котрі визначають й обумовлюють характер глибинних внутрішніх процесів саморозвитку системи сільськогосподарського страхування. Недостатньо уваги приділяється трактуванню економічного змісту страхової системи сільського господарства, яка формує інституційну структуру, визначає тенденції розвитку та соціально-економічне значення, обумовлює вимоги до фінансової стійкості страхових компаній та забезпечує сталий розвиток сільськогосподарської галузі.

Важливість дослідження теоретико-методологічних засад формування та функціонування системи сільськогосподарського страхування, відсутність комплексного, системного підходу до висвітлення її сутності, наукова та практична значущість зазначених питань обумовили вибір теми статті, визначили мету, завдання, логіку та зміст дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж шукати недоліки існуючої системи сільськогосподарського страхування або говорити про можливі шляхи її реформування, необхідно визначити ключові параметри ефективності моделі сільськогосподарського страхування.

Основними цілями системи сільськогосподарського страхування мають бути:

- стабілізація доходів сільгоспвиробників;
- відшкодування збитків сільгоспвиробників за рахунок коштів страховиків
- без екстреного виділення значних ресурсів з бюджету (мінімізація прямих безповоротних субсидій, що виплачуються сільгоспвиробникам на випадок надзвичайної ситуації);
- стимулювання підвищення рівня продуктивності агропромислового комплексу, розвиток системи управління ризиками в АПК;
- підтримка АПК.

Сільськогосподарське страхування є одним з найефективніших способів управління ризиками в аграрній сфері виробництва. Воно дозволяє найбільш повно поєднувати інтереси учасників ринку страхування та держави як сторони, першочерговим завданням якої є забезпечення продовольчої безпеки, стабільного розвитку сільськогосподарського підприємництва, зростання добробуту селян та їх соціального захисту.

У попередніх аналітичних записках по ринку сільсько-господарського страхування використовувалися дані 13 (2010 р.), 17 (2009 р.) і 16 (страхування озимих культур на період перезимівлі сезону 2009–2010 рр.) компаній. У останні три роки спостерігається консолідація ринку, кількість страхових компаній відносно стабільно і основні об'єми ринку забезпечуються одними і тими ж страховими компаніями.

У 2009–2011 роках сталося скорочення кількості страхових компаній, що працювали в даному сегменті страхового ринку: у 2009 р. 17, у 2010 р. 13 та 16 проводили страхування озимих культур на період перезимівлі сезону 2009–2010 рр., у 2011 активно працювали 15 страхових компаній: «Оранта», «Уніка», «Провідна», «Інго-Україна», УАСК, РЗУ, НДІ, «Брокбізнес», УПСК, «АСКА», «АСКО-Донбас Північний», «Українська Екологічна Страхова Компанія», «Оранта-Січ», «Універсальна» і страхова група «ТАС».

У останні три роки спостерігається консолідація страховиків на аграрному сегменті ринку, кількість страхових компаній є стабільною і основні показники об'єму ринку забезпечуються, в основному, одними і тими ж страховими компаніями.

У 2011 р. андеррайтинговому році лідером ринку з кількості укладених договорів страхування стала страхова компанія «Провідна». Кількість договорів страхування, укладених з аграріями склала 939 (35% від загальної кількості договорів). Другий показник по цьому параметру зафіксований у «Української аграрно-страхової компанії» (УАСК). УАСК уклала 621 договір (23%). Третю позицію забезпечила страхова компанія «Брокбізнес» з 353 договорами (13%).

Страхова компанія «Провідна» також застрахувала посіви культур на найбільшій площі. Площа посівів склала майже 194 тисячі гектарів. Доля застрахованої площі цієї компанії від загальної по ринку сільськогосподарське страхування в 2011 р. склала 25%. УАСК застрахувала посіви аграріїв на площі 144 тисяч гектарів або 18% від загальної застрахованої площі.

Лідером ринку за показником зібраних страхових премій стала «Українська аграрно-страхова компанія». Вона в 2011 андеррайтинговому році збрала 58,7 млн. грн. Однак, у цієї компанії найвища ставка премії по портфелю – 5,66%.

У 2009–2011 рр., після впровадження програми субсидування страхових премій по сільськогосподарському страхуванню в 2005 році, уряд не передбачив в бюджеті відповідну статтю витрат. Це призвело до зниження суми зібраних премій і застрахованої площі сільськогосподарських культур.

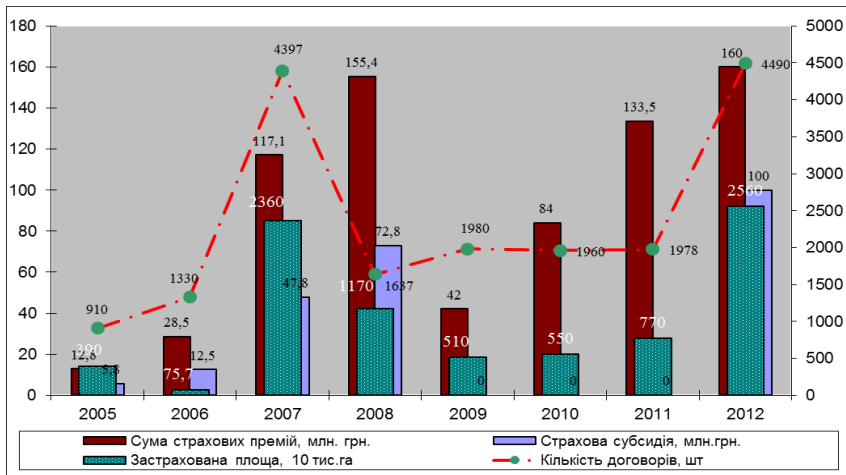

Рис. 1. Динаміка об'ємів страхових премій, виплачених субсидій і кількості договорів по сільськогосподарському страхуванню за 2005–2012рр.*

* Дані 2012 р. є прогнозними і розкривають тенденцію розвитку сільськогосподарського страхування за умови відновлення державної програми субсидування страхових премій у розмірі 100 млн. грн.

З іншого боку, в 2009–2011 році на ринку переважало класичне страхування з незначними об'ємами формального страхування аграрних ризиків. Формальним залишалося страхування заставного майна (в т. ч. посівів), яке здійснювалося з метою отримання фінансових ресурсів за програмою заставних закупок та субсидування посівів цукрових буряків.

Страхування майна як застави не вплинуло на загальні показники розвитку сільськогосподарського сегменту страхового ринку. Низькі об'єми по страхуванню застав пов'язані з тим, що як посіви культур, так і сільськогосподарські тварини не розглядаються банками як основна застава для забезпечення виконання зобов'язань сільськогосподарськими товаровиробниками-позичальниками.

У 2011 р. урожай застраховано на 769,55 га. Сума зібраних платежів склала 133,5 млн. Сума страхових виплат за договорами страхування на період осінь-зима 2010/2011 рр. склала 19,2 млн. грн., рівень виплат досяг 70,54%.

Загальний об'єм ринку страхування сільськогосподарських культур в Україні в 2009–2011 рр., можна оцінити на рівні 510–770 тисяч гектарів застрахованих площ і 42–134 мільйонів гривень страхової премії. Загальна кількість укладених договорів страхування у 2009 р. порівняно до 2010

зменшилась.

Рівень виплат за договорами страхування урожаю сільсько-господарських культур в 2009–2011 рр. склав майже 37%. Рівень страхового відшкодування підтверджує, що сільськогосподарське страхування в 2009–2011 рр. було, в основному, класичним (реальним).

Рівень виплат по страхуванню тварин був значно нижчий і склав майже 10,5%. Значна частина договорів страхування була укладена у присадибних селянських господарствах. Через незначну акумуляцію тварин за місцями утримання, вірогідність настання значних збитків була низькою, тому отриманий по страхових виплатах результат є прийнятним. Оскільки в 2009-2010 роках в Україні не було спалахів інфекційних захворювань худоби, то результат страхового захисту сільськогосподарських тварин можна вважати хорошими.

програми субсидування страхових премій сільськогосподарським товаровиробникам, прогноз засвідчує, що за умови відновлення фінансування 50% страхових платежів на рівні 100 млн. грн. темпи розвитку сільськогосподарського сегменту страхового ринку перевищать самі високі показники 2007 року і матимуть тенденцію до подальшого зростання.

У 2009-2010 роках сільськогосподарські культури страхувалися, в основному, по 4 видах страхових продуктів. Приблизно 40% договорів було укладено по багато ризиковому страхуванню на весінньо-літній період. Виробники також страхували культури на весінньо-літній період по договорах страхування від граду, вогневих ризиків і сильного вітру, але доля таких договорів була неістотною.

Озимі культури страхувалися восени 2010 р. по договорах страхування від повної загибелі (60% від портфеля по зимових культурах) і часткової і повної загибелі (35%). Незначна частина посівів озимих культур страхувалася на весь цикл виробництва до прибирання влітку 2011 р.

Помітною є тенденція до падіння інтересу як страхувальників так і страховиків до страхування культур по індексу врожайності.

Не дивлячись на відносно сприятливі погодні умови, за останні 2–3 роки, для вирощування сільськогосподарських культур, страхові компанії компенсували збитки виробникам біля 3 мільйонів гривень. Рівень виплат по страхуванню озимих культур склав 28,67% (середній рівень загибелі озимих культур в Україні складає 10–15%). У сегменті сільськогосподарського страхування спостерігається проблема анти селекції, оскільки виробники зазвичай вважають за краще страхувати більш ризикові посіви. Також на рівень виплат впливає структура страхового

портфеля в кожній окремій компанії. Відповідно рівень виплат по зимівлі на рівні 30–40% є прийнятним). В основному виплати проводилися по договорах страхування рапсу і ячменю.

Зернові культури страхувалися, виходячи з середніх тарифів по пшениці 5,7% (65,7 грн./га), 4,2% по ячменю (45,8 грн./га), 3,3% по житю (41 грн./га). Найвищий тариф пропонувався по страхуванню гірчиці від зимових ризиків: він склав в середньому 7,1%, у грошовому еквіваленті; це відображувалося в сумі премії в 72,5 грн. за страхування гектара посівів цієї культури.

На об'єми ринку сільськогосподарського страхування в 2009–2010рр. значний негативний вплив зробили зовнішні чинники, а саме відсутність коштів на субсидування премій державою і погіршення фінансового стану виробників сільськогосподарської продукції. На сільськогосподарському сегменті страхового ринку переважало класичне страхування аграрних ризиків, що є позитивним результатом.

Середня ставка премії за договорами страхування озимої пшениці склала 3,1%. Цукровий буряк страхувався в середньому по ставці премії в 3,65%. Ставка премії за договорами страхування кукурудзи склала 3,9% і за договорами страхування соняшнику – 2,94%. Найбільш дорогим було страхування рапсу – середня ставка премії за двома договорами склала 14,2%, проте через незначну кількість договорів не можна рахувати таку ставку премії показовою.

З точки зору вартості страхування одиниці площі, найдорожчим навесні 2011 р. було страхування томатів. За страхування посівів на одному гектарі страхувальник заплатив 1051 гривну. Досить дорогим також було страхування посівів рапсу (653 грн./га), рису (561 грн./га) і цукрового буряка (480 грн./га). Інші технічні показники по культурах надані в таблиці нижче.

Безумовним лідером з кількості укладених договорів страхування в сезоні весна–осінь 2011 р. стала Полтавська область. У цьому регіоні знаходилися 382 договори. При цьому, в Полтавській області посіви культур були застраховані на площі в 96 тисяч гектарів, сума зібраної премії склала 34 мільйони гривень або 32% від усієї суми зібраних премій по Україні. Це пов'язано з тим, що в цій області аграрії активно страхували посіви цукрового буряка, соняшнику і кукурудзи.

По кількості укладених договорів, лідерами стали такі області як Хмельницька (158 договорів), Вінницька (146 договорів), Одеська (103 договори) і Житомирська (102 договори). У інших областях знаходилося менше 100 договорів страхування.

Найбільші площі застрахованих посівів, окрім Полтавської області,

були у Вінницькій (46,8 тис. га), Хмельницькій (37,2 тис. га), Херсонській (36,6 тис. га) і Сумській (30,6 тис. га) областях.

Значні суми премій зібрані за договорами страхування ув'язненим в Хмельницькій (11,6 млн. грн), Вінницькій (6,9 млн. грн), Кіровоградській (4,5 млн. грн) і Житомирській (4,5 млн. грн) областях.

Середня ставка премії по загальному портфелю страхування в сезоні весна–осінь 2011 р. склала 3,38%. При цьому, в основних сільсько-господарських регіонах тільки в чотирьох областях середня ставка премії була вища за чотири відсотки. Так, в Житомирській області ставку премії зафіксована на рівні 4,07%, в Миколаївській області – 4,1%, в Полтавській – 4,56% і в Хмельницькій – 4,46%. Найнижчі ставки премій зафіксовані у Вінницькій (1,74%), Одеській (1,83%) і Рівненській (2%) областях.

В середньому за одним договором страхування було застраховано 273 гектари посівів сільськогосподарських культур. Середня сума премії на одиницю площі по загальному портфелю склала 200 гривень за один гектар. При цьому, найнижча сума премії відмічена в Дніпропетровській – 82 грн./га і Луганською – 85 грн/га областях. Найдорожче страхування культур обійшлося аграріям в Полтавській (356 грн/га) і Хмельницькій (312 грн./га) областях. Інші технічні показники по регіонах надані в таблиці нижче.

Середні страхові тарифи по сільськогосподарських культурах знаходилися на низькому рівні, що, швидше за все, обумовлено тим, що укладалися договори страхування від окремих або поименованих ризиків.

Середні страхові тарифи по цукровому буряку була на рівні 4,1%, по соняшнику – 4,37%, ячменю ярині – 3,95%, по садових культурах – 6,4%.

Найдорожчим для аграріїв було страхування цукрового буряка. За страхування одного гектара треба було заплатити в середньому, 426 грн. Досить дорогим було також страхування соняшнику (148 грн./га), овочів (168 грн./га) і кукурудзи (113 грн./га). Вартість страхування одного гектара інших культур знаходилося на рівні 40–90 грн. Відновлення програми державної підтримки страхування сільськогосподарських культур у 2012–2018 рр. зумовлюється, зокрема, тим, що аграрний сектор України потребує модернізації та техніко-технологічного переоснащення. Розрахунки, наведені в табл. 3, свідчать, що за умови страхування 100% посівних площ зазначених культур обсяг підтримки щороку зростатиме від 855 млн. грн. (2012 р.) до 1275 млн. гривень (2018 р.). Крім того, за нашими розрахунками, в умовах запровадження високо інтенсивних технологій поступово збільшуватимуться обсяги валової продукції сільського господарства, що підвищить рівень інвестиційної

привабливості галузі.

Державну підтримку необхідно надавати в першу чергу тим підприємствам, що освоюють новітні технології виробництва. За умови страхування 100% засіяних площ, використовуючи страхові продукти, в яких застосовується покриття (70%), видатки державного бюджету перебуватимуть в межах 7–10% обсягу державної підтримки аграрного сектору України. На страхування цього обсягу площ у 2018 р. необхідно здійснити видатки у сумі 1275 млн. грн., зокрема: на пшеницю – 623,5 млн. грн., ячмінь – майже 292 млн. грн., кукурудзу – 234 млн. грн., ріпак – близько 47 млн. грн., цукрові буряки – 79 млн. грн. Відновлення фінансування програми державної підтримки страхування сільськогосподарських культур є цілком виправданим і таким, що сприятиме не лише вирівнюванню доходів сільськогосподарських виробників, а й активізації фінансової системи України.

Прогноз необхідних обсягів державної фінансової підтримки для програми субсидування часткової компенсації страхових платежів подано на рис. 2.

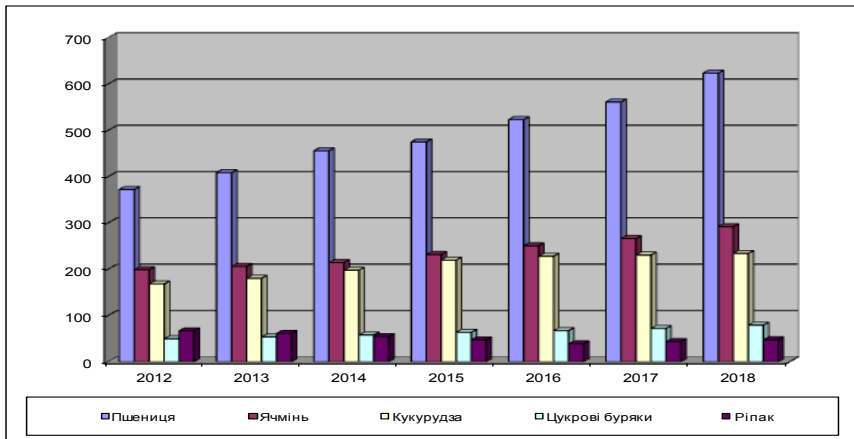

Рис. 2. Прогноз необхідних обсягів державної фінансової підтримки для програми субсидування часткової компенсації страхових платежів, млн. грн.

Аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду сільськогосподарського страхування показує, що даний сегмент страхового ринку розвивається досить швидко й працює ефективно лише при довгостроковій і масштабній підтримці з боку держави. У країнах, де уряд не приділяє уваги сільськогосподарському страхуванню, його розвиток відбувається повільно та несистемно. Країни, зацікавлені в тому, щоб для розширеного

відтворення виробництва сільськогосподарської продукції забезпечити страховий захист своїх сільгосптоваровиробників та стабілізації їхніх доходів у часі, зазвичай підтримують сільськогосподарське страхування. Одним із способів такої підтримки є застосування різних субсидій та інших видів фінансової підтримки сільськогосподарського страхування.

У практиці субсидування використовуються такі види субсидій/програм фінансування, спрямованих на підтримку сільськогосподарського страхування:

- *субсидування страхових премій*: зазвичай державою компенсується від 30% до 65% суми платежу, причому більш розповсюдженою практикою є виплата субсидії на покриття частини страхової премії страховикам (на відміну від практики, що застосовувалася в Україні, коли аграрій сплачував страховику 100% премії, а потім отримував відшкодування з держбюджету). Це дозволяє уникнути проблем з відволіканням оборотних ресурсів у виробника, який в іншому разі повинен спочатку внести страхову премію повністю, а потім чекати одержання компенсації її частини від держави у вигляді субсидії;
- *субсидування страхових виплат*: зустрічається рідко й зазвичай згодом замінюється субсидуванням премій;
- *компенсація адміністративних витрат* страховиків на надання страхових послуг сільгосптоваровиробникам;
- *фінансування розробки страхових продуктів*;
- *фінансування освітніх і інформаційних заходів* для виробників сільськогосподарської продукції;
- *навчання, сертифікація й оплата послуг експертів по врегулюванню збитків*;
- *фінансування прикладних науково-дослідних робіт*;
- *субсидування перестрахування* шляхом утримання державою частини або всіх ризиків і надання перестраховальної підтримки по механізму Stop- Loss.

З іншого боку, деякі країни пішли шляхом суто державного сільськогосподарського страхування, коли держава бере на себе всі ризики щодо сільськогосподарського страхування, створюючи державну страхову компанію, і фактично, вступаючи у конкуренцію на ринку фінансових послуг із приватним сектором.

Однак, здійснюючи консолідацію зусиль та балансування інтересів сільгоспвиробників і страховиків, держава зможе забезпечити створення необхідної інституційної структури та визначить оптимальний розподіл функцій між державним регулюванням та саморегулюванням, що забезпечить оптимальне перетворення існуючих реалій на ефективно

функціонуючу систему з урахуванням найкращого позитивного міжнародного досвіду.

Найбільш суттєві проблеми сільськогосподарської системи, що склалася:

Проблема 1. Відсутність стимулів у сільгоспвиробників укласти договір страхування.

1. Наявність альтернативної системи підтримки сільгоспвиробника на випадок неврожаю: постраждалим сільгоспвиробникам, що не уклали договір страхування, надається допомога з резервного фонду Кабінету міністрів України. Тоді як застраховані аграрії із-за недосконалості процедури врегулювання збитків можуть і не отримати страхового відшкодування.

2. Невизначеність отримання компенсації сплачених страхових внесків. Сплачуючи 100% премій зараз, сільгоспвиробник не може бути упевненим в отриманні усієї суми субсидій, що належать йому, через деякий час. Так, в кризовий 2008 р., у зв'язку з секвестрацією бюджету, розмір субсидування скоротився більш ніж в 2 рази(було заплановано 200 млн. грн., виділено – 72,8 млн. грн.).

3. Нерозвинена продуктова лінійка. Типові умови договору сільськогосподарського страхування з державною підтримкою не передбачають багатоваріантності. Сільгоспвиробник не може вибрати найбільш значимі для нього ризики і виключити не значимі, не може встановлювати прийнятний для нього рівень покриття. Страхування з держпідтримкою не поширюється на продукцію тваринництва.

4. Незручні умови оплати. Порядок перерахування державних субсидій (відшкодування 50% сплачених страхових внесків) створює розрив ліквідності у сільгоспвиробників. У найгарячіший посівний період аграріям необхідно знайти 100% суми страхових внесків. Суб'єктивна вартість відшкодованих через 3–6 місяців коштів істотно нижче вартості фінансових ресурсів в період сівби.

5. Значне число спірних випадків при врегулюванні збитків. Недобір урожаю може бути пов'язаний не лише з несприятливими погодними умовами, але і з порушеннями у виробничому процесі. Іноді можуть мати місце відразу дві причини. Відстежити причинно-наслідковий зв'язок іноді буває украй важко. В результаті виникає безліч спірних випадків і приводів для невиплат з боку страхових компаній, або неправомірних звернень за відшкодуванням з боку сільгоспвиробників.

Наслідки:

- украй високий рівень недостраховання (у 2010–2011 рр. було застраховано не більше 3% сільськогосподарських угідь)У;

- формування передумов для виникнення фінансових труднощів у сільгоспвиробників, що уклали договір страхування у рамках державної програми;

- зниження ефективності страхування – страхове відшкодування виплачується зі значним лагом або не виплачується зовсім.

Проблема 2. Відсутність стимулів для підвищення рівня продуктивності аграрних господарств

Прийнята Мінагропродом методика визначення вартості страховки і розрахунку страхового відшкодування має враховувати рівень розвитку виробничих технологій у різних сільгоспвиробників. В результаті великі агрохолдинги є технологічно сильніші, а вимушені платити завищені страхові премії (фактично їх ризики нижче середнього по регіону показника) і отримувати занижене страхове відшкодування (фактично їх врожайність вища за середній по регіону показник).

Наслідок:

- відбувається селективний відбір: найчастіше державна підтримка надається здебільшого збитковим господарствам.

Проблема 3. Фінансова незбалансованість системи

1. Невідповідність коштів, що виділяються на держпідтримку, потенційним масштабам ринку. У 2009–2012 рр. кошти на страхові субсидії не передбачались у Держбюджеті і відповідно не виділялися, при цьому страхуванням було покрито 3% посівних площ. Для того, щоб збільшити рівень проникнення страхування до 70%, об'єм коштів, що виділяються на страхування з держпідтримкою, повинен скласти 3,5 млрд грн. Проте про такі суми мова не йде. Для порівняння: в 2011 р. уряд США передбачив виділити на субсидування страхових премій в сільськогосподарському страхуванні близько 16 млрд. доларів США, або 127,88 млрд. грн. (курс долара НБУ станом на 23.05.2012 р.)

2. Відсутність механізму балансування заяв на надання субсидій і об'ємів бюджетних коштів, що виділяються. Розмір державних субсидій не залежить від числа поданих заявок. Більше того, він може бути понижений у рамках секвестрації бюджету(приклад 2008 року).

3. Регіональна диференціація. Відсутнє співфінансування дотацій з державного з місцевих бюджетів.

Наслідки:

- нестійкість системи, наявність умов для неповного відшкодування декларованого об'єму держпідтримки;

- нерівноправність сільгоспвиробників при отриманні державних субсидій (регіональна диференціація).

Проблема 4. Невисока якість страхового захисту

4. Високий потенційний рівень кумуляції сільськогосподарських ризиків. У 2009–2011 рр. майже страхові премії по сільськогосподарському страхуванню були отримані компаніями, що спеціалізуються на одному виді страхування (більше 85% від сукупного страхового портфеля). При цьому рівень географічної диверсифікації цих компаній оцінюється як невисокий. Подібна бізнес-модель несе в собі значні ризики кумуляції.

5. Низька надійність агростраховиків призводить до масових не виплат страхового відшкодування в період екстремальних показників недобору урожаю.

6. Труднощі в організації перестрахового захисту. Західні перестраховальники розглядають сільськогосподарське страхування як високоризикове і частенько просто не хочуть працювати з такими ризиками. Місткість же українського перестрахового ринку є недостатньою. Відсутність якісного перестраховання ще більше підвищує нестійкість системи сільськогосподарського страхування.

Наслідки:

- нестійкість системи, висока вірогідність банкрутства агростраховиків, що працюють з реальними ризиками;
- відбувається відбір схемних компаній, що демпінгують на ринку.

Проблема 5. Корумпованість і непрозорість системи

7. Передумови підвищення рівня корумпованості системи: непрозорість отримання державних субсидій в умовах фінансової незбалансованості системи.

8. Передумови підвищення рівня схемності системи: відсутність механізмів контролю за сумлінністю виконання сторонами зобов'язань за договорами страхування з держпідтримкою.

Наслідок:

- у край низька ефективність витрачання бюджетних коштів.

Проблема 6. Низький рівень розвитку інфраструктури

9. Відсутність інституту незалежної експертизи. Експертиза в сільськогосподарському страхуванні проводиться фахівцями страхових компаній, у яких виникає конфлікт інтересів: представники страховиків зацікавлені в зменшенні потенційного розміру виплат.

10. Нерозвинена статистична база у сфері сільськогосподарського страхування не дозволяє деталізувати тарифи і підвищити адекватність страхового відшкодування.

Наслідки:

- високі додаткові транзакційні витрати;
- створення атмосфери недовіри між страховими компаніями і сільгоспвиробниками, що призводить до зниження мотивації щодо

добровільного попиту на сільськогосподарське страхування.

Висновки. Системи сільськогосподарського страхування з елементами державної підтримки існують у більшості розвинених країн, що розвиваються. Найбільш вдалим з них вважаються системи сільськогосподарського страхування, створені в Іспанії, США і Канаді.

Для успішного і стабільного розвитку сільськогосподарського страхування необхідно прийняти ряд заходів для вдосконалення інституційного, законодавчого і регуляторного поля, а саме:

- забезпечити належний нормативно-правовий супровід набуття чинності Закону України: «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р. №4391–VI;

- прийняти Закон України: «Про товариства взаємного страхування»;

- для визначення довгострокової політики держави стосовно сільськогосподарського страхування слід прийняти відповідну Програму;

- внести зміни до Закону України «Про страхування» в частині:

- запровадити окрему ліцензію по страхуванню сільськогосподарських ризиків з двома основними категоріями (страхування культур і тварин);

- утворити Аграрний страховий пул;

- відновити програми субсидування страхових премій, встановити кваліфікаційні вимоги до страховиків, що надають послуги з сільськогосподарського страхування, що субсидується;

- затвердити кваліфікаційні вимоги до фахівців з сільськогосподарського страхування і запровадити програму сертифікації;

- запровадити стандартні страхові продукти по культурах, які підпадають під страхове субсидування.

1. Рынок агрострахования в Украине в 2010 годы вырос на 90,5% до 84 млн. грн. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/11/03/17/24672>.

2. Рынок аграрного страхования Украины в 2011 году (весна-лето) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-insurance.com/statistica/289>.

3. Стоимость и тарифы страхования сельскохозяйственных культур, страхования животных и страхования залога в 2010 году // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-insurance.com/tariff/217>.

4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України, методологія, практика: монографія / О.О.Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283.

5. Лузан Ю.Я., Герасименко Н. А. Прогноз обсягів державної підтримки страхування урожаю сільськогосподарських культур в Україні / Ю.Я. Лузан, Н.А.Герасименко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/LUZAN.pdf.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.agroinsurance.com/ru/>